

Jewish Historical Studies

Transactions of the Jewish Historical Society of England

Obituary:

לזכרה של פרופ' עדה רפפורט-אלברט
(26 באוקטובר 1945 – 18 ביוני 2020)
זיכרונות אישיים ואקדמיים בני ארבעים שנה.*

Rachel Elior^{1,*}

How to cite: Elior, R. 'לזכרה של פרופ' עדה רפפורט-אלברט' (18 ביוני 2020 – 26 באוקטובר 1945). *Jewish Historical Studies*, 2021, 52(1), pp. 228-247. DOI: <https://doi.org/10.14324/111.444.jhs.2021v52.031>.

Published: 03 June 2021

Peer Review:

This article has been peer reviewed through the journal's standard editorial peer review.

Copyright:

© 2020, The Author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-BY) 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>, which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited • DOI: <https://doi.org/10.14324/111.444.jhs.2021v52.031>

Open Access:

Jewish Historical Studies is a peer-reviewed open access journal.

*Correspondence: rachel.elior@mail.huji.ac.il

¹Hebrew University of Jerusalem, Israel

לזכרה של פרופ' עדה רפפורט-אלברט

(26 באוקטובר 1945 - 18 ביוני 2020)

זיכרונות אישיים ואקדמיים בני ארבעים שנה.*

רחל אליאור

חבריה וחברותיה של עדה בארץ ובעולם, אוהביה ומוקיריה, קרוביה וידידה, עמיתיה ותלמידיה, שותפיה למחקר ולהוראה, לכתובה ולעריכה, שהתכנסו הערב, ה-21 ביולי 2020, במפגש זום בינלאומי בכנס לזכרה מטעם החברה ההיסטורית הישראלית ומרכז שזר לתולדות ישראל, וודאי יסכימו אתי שקשה עד בלתי אפשרי לדבר על עדה בלשון עבר, ולהכיר בעובדה המצערת שחברתנו האהובה איננה עוד עמנו.

מהפעם הראשונה שפגשתי בה בספרייה הלאומית בירושלים, בקיץ של שנת 1979, כששתינו היינו אימהות צעירות שסיימו דוקטורט על חסידות, עדה על חסידות ברסלב ביוניברסיטי קולג' בלונדון, בשנת 1974, ואני על חסידות חב"ד באוניברסיטה העברית בירושלים, בשנת 1976, חשבת למראה יופייה, אצילותה וחכמתה, שעליה נאמר הפסוק המקראי: "וְהָאִשָּׁה טוֹבַת-שֵׁכֶל וְיַפֶּת תֹּאֲרָ" (שמואל א, כה ג).

עדה הייתה טובת-שֵׁכֶל, מבריקה וחכמה עד מאד, כפי שנוכח על נקלה כל אדם ששוחח עמה, האזין להרצאותיה או קרא במאמריה וספריה, והייתה יפת תאֲרָ באופן ייחודי, אצילי, קורן, מלבב ומאיר פנים, שכן ניחנה באישיות ששילבה ברק אינטלקטואלי מעורר השראה, יופי חזותי חד-פעמי ויופי רוחני מקורי.

שיחות ראשונות עמה בשלהי שנות השבעים, שהפכו לחברות קרובה ויקרה עד מאד בת ארבעים שנה, ולשותפות אינטלקטואלית פורייה ורבת משמעות, אשר הניבה שיחות בלתי נשכחות, מכתבים ארוכים גלוי-לב, הרהורים על התפתחות אינטלקטואלית אינדיבידואלית, שראשיתה בדיאלוג בין-אישי בעל פה ובכתב, מכאן, והמשכה ביוזמות מחקריות רבות משתתפים, מכאן, בחידושים מדעיים, בכינוס כנסים, בעריכת כרכים ותרגומים, ובכתיבת מאמרים וספרים, לימדו אותי עד מהרה שעדה הצטיינה בלב חכם ומבין, במקוריות מחשבה בכל נושא, בנדיבות רבה וחרירות שכל, ברגישות אסתטית גבוהה, בכישרונות רב-לשוניים, בלשון עברית יפהפיה ובשפה אנגלית נהדרת. עוד הצטיינה ברגישות מוזיקלית דקה, בסקרנות אינטלקטואלית לגבי כל נושא, בפוריות יצירתית, בסגנון מעודן ובבקיאות מופלגת. עדה התייחדה בעצמאות רבה, בבחירה באורח חיים ייחודי, בפתוחות כלפי אורחות חיים שונים ומגוונים של זולתה, במסירות

* דברים אלה הוגשו בכנס זכרון שהתקיים בזום ב-22 ביולי 2020 מטעם החברה ההיסטורית הישראלית ומרכז זלמן שזר

רבה לקרוביה וחבריה, בחירות מכפיות לנורמות מקובלות, בעניין אנושי עמוק בכל אדם, ובסקרנות כלפי עולמו, משפחתו, מעשיו, מחקריו וחידושיו.

עדה, שהייתה בת יחידה להוריה, וחייה המשפחתיים זימנו לה אתגרים בלתי צפויים מנעוריה, האזינה ברוב קשב למצוקותיהם של חבריה בגוף ובנפש, ולהתמודדותיהם הייחודיות בעולם האקדמי ובחיים הפרטיים. תמיד הציעה עצה טובה, חכמה, כנה וגלוית לב, ולא היססה לחלוק פרקים מאתגרים בחייה האקדמיים ובחייה הפרטיים. עדה הקדישה תשומת לב אוהבת לקרוביה, למוריה, לחבריה, לעמיתיה ולתלמידיה, והקדישה זמן רב של קריאה, עיון ומחקר בעבודתם. פעמים רבות זכו לקבל ממנה הערות מחכימות, שאלות נוקבות, תוספות מאירות עיניים, תיקוני שגיאות ושיפורים משמעותיים בעבודתם. היא נתנה את דעתה על כל חידוש מחקרי בהיסטוריה החברתית והאינטלקטואלית הקשורה בתולדות העם היהודי, ומיירה להגיב על כל תובנה חדשה הנוגעת לתמורות שהתחוללו בלשונות היהודים לדורותיהם, בהגדרות חדשות של הנהגה והנחלה, ובדפוסים החברתיים והתרבותיים המשתנים בחיי הקהילה, מימי הביניים ועד ימינו.

עדה, שהייתה אהובה עד מאד על מוריה, על תלמידיה ותלמידותיה, על קרוביה ועל כל עמיתה ועמיתותיה בארץ ובעולם, אולי יותר מכל אדם אחר בן זמננו בתחום הרחב של מדעי היהדות ולשונות היהודים, התברכה בכישרונות רבים מלבד כישרונותיה המחקריים הניכרים בכל עמוד של עבודתה, וחוננה בתכונות ייחודיות שהפכו אותה לחברה יקרה מאין כמוה: היא התברכה באצילות נפש, בנדיבות ובהצטיינות בכל מעשיה, בנאמנות ובדיסקרטיות, ביושר מוחלט ובגילוי לב, במסירות רבה, באופטימיות ובמאור פנים, בחכמה ובתושייה, בשמחת חיים, בעליצות טבעית, בסקרנות נלהבת, ובעניין עמוק בבני אדם בני כל הגילים. היא נודעה במקוריות מחשבה ורהיטות ביטוי, בחריצות יוצאת דופן, במסירות רבה למוריה, עמיתה, חבריה ותלמידיה, ברצון לעזור לכל אדם, להיטיב, לערוך ולשפר בכל עניין, ובאחריות רבה לכל נושא שעסקה בו, ביוזמה אקדמית, ברצון טוב וביכולת שיתוף פעולה בכל מיזם אקדמי מקומי או בינלאומי. הצטיינותה האקדמית, מקוריות מחשבתה, ראייתה הביקורתית המשווה, כוחה האנליטי והבנתה האנושית, רב-לשוניותה, כישרונותיה הרבים, סגנונה המעודן ושיפוטה הבהיר, כנות הערכתה לצד רגישותה ושיקול דעתה, הוכרו עד מהרה ברחבי העולם האקדמי, וחוות-דעתה כקוראת וככותבת, כחוקרת, יועצת ועורכת, כמנחה ומתרגמת, כמעריכה וכשופטת, התבקשה בארץ ובעולם במקומות רבים.

עדה חוננה מנעוריה בכישרון מוזיקלי ובכישרון דרמטי, והצטיינה באהבת מוזיקה ותיאטרון, שירה ומשחק, באסתטיקה מקורית ובאהבת יופי. עוד התברכה בכישרון בולט לשפות, ובסגולות ייחודיות בתחום התרגום והעריכה, ברגישות לשונית גבוהה שהושפעה מכישרונה המוזיקלי, ובערנות רבה לכל צרימה ברהיטות הביטוי והכתיבה ביחס למשלב הלשוני המדויק, ולמיקומם הנכון מבחינה היסטורית-פילולוגית, דתית וחברתית של מילים, ניבים, חידושים ומושגים. תמיד עסקה בשיפור יכולת הקריאה וההבנה ביידיש או ברוסית, בארמית זוהרית, בלאדינו או בפולנית או בגרמנית-יהודית, ובשפות נוספות, שכן שפות בכלל ושפות היהודים בפרט, הלכו עליה קסם. בדיקת גלגולי מילים ומושגים

בעולמם של היהודים הנוודים בין ארצות, לשונות ותרבויות, לאורך האלף השני, היה התחביב האהוב עליה, ואוסף המילונים הגדול שלה, היה גולת הכותרת האהובה בין אבני החן של ספרייתה הביטית העשירה. עבודתה המחקרית בחסידות, בשבתאות, בפרנקיזם, בהיסטוריה מגדרית, בהיסטוריוגרפיה היהודית-נוצרית בימי הביניים ובראשית העת החדשה, בחייהן של אלמנות בספרות היידיש, בעולמן של נשים סגפניות, בודדות, פרושות, מתנבאות ומתנזרות, שחתרו נגד ההבחנות המהותיות בין נשים לגברים שקבעה המסורת היהודית, או עניינה הרב בגלגוליה המפתיעים של הארמיית הזוהרית, משקפת ברק אינטלקטואלי, הנסמך על רוחב אופקים ובקיאיות, ועל כישורי מחקר מצטיינים בתחום ההיסטורי-פילולוגי, לצד עניין רב ביחסי הגומלין בין היסטוריה אינטלקטואלית להיסטוריה חברתית-דתית-תרבותית.

מכלול עבודתה משקף ראייה קלידוסקופית, הן ביחס למכלול פרטי הטיעון, בהם דנה בעמקות, ביסודיות, בבקיאיות מקיפה, בלמדנות רב-לשונית ובחריצות בלתי נדלית, בשעה שבחנה אותם והציבה אותם בהקשר חדש, הן ביחס לשזירה חדשה לגמרי של התמונה הגדולה, הנוצרת מפרשנות חדשה של פרטים ידועים וחדשים, הנבדקים בבדיקה השוואתית מעמיקה עם מקורותיהם ההיסטוריים, עם תקדימיהם הרעיוניים והחברתיים ועם תופעות תרבותיות מקבילות בשפות ותרבויות שונות.

חידושיה המחקריים המקוריים בשדה החסידות והקבלה - (התגבשות התנועה החסידית, צמיחת ההנהגה הכריזמטית המבוזרת ודגמי ההורשה השונים, מקומו של הצדיק כמנהיג כריזמטי ומעמדו ביחס למסורת הקבלית על הדבקות, דמותו והגותו של ר' נחמן, מקומה החדש של תורת ניצוצות-הנשמה ביחס לזיקה החדשה של החסיד להנהגה הצדיקית, ההגיוגרפיה החסידית, מעמד האישה בחסידות, ההיסטוריוגרפיה החב"דית והמשיחיות החב"דית ומקומן החדש של נשים בחב"ד), ובתחום השבתאות (המהפכה השבתאית המהותית ביחס לעולם ההלכה וזיקתה למעמדן החדש של הנשים בשבתאות מאמצע המאה ה-17 ועד לראשית ה-19; זיקתן של נשים לכפירה השבתאית, שהציעה לראשונה שוויון לנשים, ולאנטינומיזם הפרנקיסטי שהציע הפרדה מחמירה בין נשים לגברים, לצד ציות לסמכות כריזמטית ושיתוף שוויוני בחיי הרוח והבשר, כראשית המהפכה המגדרית בעולם היהודי, לאור הדרתן הגורפת של נשים יהודיות בעולם המסורתי הפטריארכלי, מכל המסגרות החברתיות והתרבותיות שנועדו לטפח ולהעצים את כוחותיהם הרוחניים של גברים; הבחינה המיוחדת של הזיקה בין השבתאות והפראנקיזם לבין ה'השכלה' והנאורות, ביחס לחירות הרוחנית החדשה לנשים והסובלנות החדשה לגבי גברים בעלי השקפות עולם שונות); ההיסטוריוגרפיה היהודית (ביחס לסכסוך היהודי-נוצרי, לישבט-יהודה' ולקשר בין ביוגרפיה רטרופקטיבית, הגיוגרפיה והיסטוריוגרפיה); והיסטוריוגרפיה מגדרית (חיי נשים בודדות כמתנזרות מסתגפות פרושות ואלמנות; חיי נשים מתנבאות והופכות למנהיגות בזכות עצמן ולא כרעיות בנות או אימהות של מנהיגים; לידת רעיונות בעולמן של נשים בזיקה לפירון ולהסתגפות) ומפעל המחקר על הארמיית של הזוהר - מיוסדים על סקרנות אינטלקטואלית רחבת אופקים, על ראייה היסטורית רב-תחומית רחבה, המשלבת היסטוריה חברתית והיסטוריה של רעיונות, ועל סגולות פילולוגיות נדירות, המאפשרות העמקה, התבוננות מקורית ותובנות

חדשות. עבודתה מבוססת על הצבת שאלות לטקסטים מוכרים, על עיון מעמיק בטקסטים חדשים שנודעו לחוקרים ביובל השנים האחרון, במקור ובתרגום, על הצגת תרגומים חדשים לטקסטים לא מוכרים בלשונות היהודים כגון גרמנית-יהודית, ארמית או יידיש, והצעת הקשר היסטורי-תרבותי חדש לגמרי למוסכמות מחקריות רווחות. מחקריה של עדה מתבססים תמיד על מיצוי המחקר הקודם, על ניתוח מעמיק ומחדש של טקסטים ידועים, על טיעון חדש ההופך את הקדרה על פיה, על רהיטות ניסוח ביחס לחידוש הטקסטואלי או ההיסטורי, ועל מחקר השוואתי מדוקדק עם תופעות קודמות או מקבילות, המעלה תובנות מקוריות והקשר היסטורי, חברתי, רעיוני חדש. כל עבודתה מתאפיינת בסקרנות אינטלקטואלית היסטורית-פילולוגית, בבירור עובדתי מקיף ומדויק ביחס לכל פרט ופרט, ובחריצות רבה בבניית טיעון מורכב ורחב-אופקים, המושתת על בירור מעמיק של עובדות ידועות ולא מוכרות, ועל הצבתן בהקשר אנליטי-ביקורתי חדש.

עבודתה המחקרית המקיפה התחילה פעמים רבות משאלה לשונית שולית שהטרידה את מנוחתה, או מבירור מדויק של מושג מעורפל (מה המשמעות המדויקת של המושגים 'קטנות' ו'פשיטות'? מה הוא משמעה המדויק של המילה 'דור' במאה ה-18 ומה היא הכוונה המדויקת בביטוי 'שלושת הדורות הראשונים' במחקר התנועה החסידית? מה הוא 'עולם/עוילם' ביידיש?; מה משמעות הביטוי 'בתולה ציימנית'? מתי תועדו לראשונה נשים שהתנבאו? או נשים שהיו מנהיגות רוחניות בזכות עצמן?; היכן נזכרה לראשונה המילה 'מתנגדים' בוויכוח עם החסידים?). כשמצאה את המענה לשאלה, המשיכה בחיפוש נקודות המפנה ההיסטוריות, התרבותיות או המחקריות שהיו קשורות למציאות חברתית, מזה, ולמחשבה המיסטית הקבלית, השבתאית והחסידית, מזה. בכל עבודתה ניכר תמיד החיפוש היסודי והמקיף של כל הנתונים הקשורים בשאלה הנדונה, וניכרת תמיד סקירה רחבה של מכלול העדויות הרלבנטיות ומיצוי המחקר הקודם, מתוך בקיאות מופלגת ובהירות ביטוי, המיטיבה להציג בתמצות הן את עיקר הטיעון של קודמיה וקריאת התגר שלה עליהם, הן את תובנותיה החדשות והמנומקות, המיוסדות על הצגה מקורית של נקודת מבט היסטורית-חברתית חדשה.

עדה תמיד הצטיינה בראייה דו כיוונית: במעקב סקרני נלהב אחרי מושגים ומילים שהתחדשו בשפות שונות, המציינות נקודות מפנה היסטוריות, דתיות ותרבותיות, בטקסטים יהודיים מהעבר, חלקם מוכרים חלקם נשכחים, כלפיהם הפנתה תמיד שאלות מקוריות חדשות ודיון בסוגיות מתודולוגיות עקרוניות, תוך עיון מעמיק במכלול המחקר הקודם וראייה ביקורתית נוקבת של מוסכמות שגורות; ובתשומת לב רב-כיוונית לכל החידושים האקדמיים בתחומים שונים, היסטוריים תיאולוגיים ופילולוגיים, של כל המורים/ת, החוקרים/ת, העמיתים/ת, השותפים/ת, החברים/ת והתלמידים/ת, בני דורה.

העובדה שעדה הייתה בקיאה בעברית, בארמית, ביידיש, בגרמנית, צרפתית ואנגלית, ברמה גבוהה מאד, ולמדה פולנית ורוסית, יידיש עתיקה ולדינו, והייתה יכולה לקרוא בעזרת חברים טקסטים בשפות אלה, העניקה לה פרספקטיבה ייחודית, הן באשר לקריאה מעמיקה בחיבורי יסוד של המחשבה היהודית המיסטית, הקבלית, השבתאית והחסידית, במקור ובתרגום, בהקשרן ההיסטורי-תרבותי המדויק, הן באשר למכלול

העדויות ההיסטוריות הרלבנטיות בכל תקופה, בכל שפה ובכל תרבות, המקבילות לכל נושא שחקרה ודנה בו באופן פילולוגי-היסטורי השוואתי. בקיאותה הרב-לשונית והפרספקטיבה ההיסטורית-רעיונית-תרבותית-חברתית הרחבה שעניינה אותה, תרמו לתובנותיה המחקריות המקוריות, לביירוים לשוניים ותרבותיים מרתקים, למגוון הרחב של המקורות שדנה בהם, לעיונה הביקורתי השקול והדקדקני, לשיפוטה המדויק והמנומק, לערנותה המתודולוגית לכל סוגיה נידונה, ולהישגיה האינטלקטואליים יוצאי הדופן בתחום המחקר הביקורתי, התרגום הרב-לשוני והעריכה הרב-לשונית.

*

עדה נולדה בתל אביב בסתיו של שנת 1945, והגיעה ללונדון בשנת 1965 בעקבות כוונתה ללמוד תיאטרון בבית ספר למשחק בעיר התיאטרון הנודעת, אחרי שסיימה את שירותה בצבא הגנה לישראל, כשחקנית מתחילה וזמרת צעירה ב'להקת השריון', בשנים 1963-1965. לימודי התיאטרון בלונדון לא ענו על סקרנותה האינטלקטואלית ועל ציפיותיה האמנותיות, אולי בשל פערי השפה והתרבות, ועד מהרה החליטה לחפש כיוון חדש. היא בחרה ללמוד במחלקה לעברית ולימודי היהדות ביוניברסיטי קולג' (UCL).

ראשית לימודיה של עדה, שגדלה בסביבה ישראלית חילונית, בשדרות רוטשילד בתל אביב, בתחומי המחשבה היהודית וההיסטוריה היהודית, הייתה ביוניברסיטי קולג' בלונדון בשנת 1965, בהדרכתו של פרופ' יוסף וייס (1918-1969). תלמידו המבריק של פרופ' גרשם שלום (1897-1982), שעסק בתורתו ובדמותו של ר' נחמן מברסלב בעבודת הדוקטור שלו, שבה ניסח דגם חדש של יחסי גומלין בין היסטוריה אינטלקטואלית-ביוגרפית-פסיכולוגית, העוסקת במיסטיקה חסידית, להיסטוריה חברתית של התגבשות ההנהגה החסידית הכריזמטית, מתוך העולם הקבלי, והיווצרות חוגי חסידים סביב מורי קבלה שהפכו בהדרגה ל'צדיקים' המכנסים סביבם עדה רוחנית וחברתית.

אך באותה תקופה פרופ' וייס לא לימד במחלקה ללימודי היהדות ב UCL שיעורים על קבלה או חסידות, אלא הרצה על מדרשי חז"ל ועל ספרות "תור הזהב" בספרד בימי הביניים. התלמידה הישראלית - שְׂאֵמָה, עלמה לבית תג'ר, הייתה פסנתרנית שנולדה בסופיה בירת בולגריה, ועלתה לארץ ישראל המנדטורית בשנת 1939, ואביה, זלמן רפפורט היה אגרונום שנולד בברדיצ'ב החסידית באוקראינה, ועלה לארץ-ישראל העות'מאנית עם הוריו, כילד בן 7 ב-1914, למדה במחלקה עם מורה, פרופ' יוסף וייס, האינטלקטואל ההונגרי-הירושלמי, תלמידו של פרופ' גרשם שלום, יצירות יהודיות מימי הביניים ו'תור הזהב' בספרד, ועשתה את צעדיה הראשונים בספרייה היהודית, בלשון העברית והארמית של חכמי המדרש וההלכה של האלף הראשון, ובלשון העברית הפיוטית ובלשון הערבית של משוררי 'תור הזהב' בספרד.

אולם מסלול חייה האקדמי השתנה לחלוטין, בשעה שגורלה המחקרי נכרך בגורלו של מוֹרָה, באופן בלתי צפוי. עדה התבקשה במחצית השנייה של שנות השישים לסייע למורה החולה והמיוסר, פרופ' וייס, בסיום הבאתו לדפוס של ספרו על תולדות החסידות, שמועד הגשתו לדפוס בירושלים חלף זה מכבר. היא סיפרה שהיה בכוונתו להתקין טיוטה ראשונה

של כתב-היד מחומר שעבד עליו שנים רבות, אולם הוא התקשה בהתחלת הכתיבה, ועלה על דעתו הרעיון שאם רק ימצא לו "סופר" שירשום את הדברים מפיו בביתו, יוכל להשלים את המשימה.

רבים מספרי החסידות במאה ה-18 ובמאה ה-19, שווייס עסק בהם, נכתבו בידי 'סופרים' (scribes שרייבערס) חסידיים, שהעלו על הכתב במוצאי שבת את דברי הצדיקים ששמעו בעל פה בסעודה שלישית בשבת, או בדרשות לכבוד המועדים, וקרוב לוודאי שזו הייתה ההשראה לרעיון שעלה בדעתו, למצוא לו 'סופר'. עדה רשמה כמיטב יכולתה את דבריו של וייס, שהיו גדושים במושגים קבליים וחסידיים שהיו זרים לה בתכלית. תשובותיו המאלפות ורבות ההשראה, לשאלות הבהרה שונות ששאלה על מילים ומושגים לא מוכרים, לשם הבנה ודיוק בכתיבה, לצד עמקות מחשבתו ורוחב אופקיו, כמו הספרים החסידיים והקבליים שקרא מהם באוזניה ציטוטים המבארים את טענותיו, הלכו עליה קסם. תכניתו של וייס לכתיבת הספר על החסידות נזנחה עד מהרה, והספר המתוכנן לא ראה אור אף פעם, שכן מפגשי הקריאה וההכתבה בביתו הפכו להיות לשיחות ארוכות ולשיעורים פרטיים בחסידות. השיעורים כללו קריאה במהדורות שונות של הספרים שהעסיקו את וייס באותה עת, ודיונים בספרות המחקר שקראה בהמלצתו, כדי להשלים פערי ידע בנגלה ובנסתר כאחד.

עדה, אשר למדה בלונדון אצל כל מורי המחלקה, את עולם המושגים היהודי המסורתי וההלכתי, הספרותי והפיוטי משלהי העת העתיקה וימי הביניים, הנחוץ להבנת התורה הקבלית והתורה החסידית, עבדה עם פרופ' וייס ואהבה מאד את לימודיה במחלקה. היא סיימה את התואר הראשון בהצטיינות בשנת 1968. בשנת 1968-1969 עבדה עם פרופ' וייס על הצעת המחקר שלה לדוקטורט, שעסק ב'בעיית ההורשה בהנהגה החסידית עם דגש על חוגו של ר' נחמן מברסלב'.

וייס ז"ל, שהיה חולה, נואש ומאושפז, הלך לעולמו בגיל 51, בשנת 1969, ועדה, תלמידתו המובהקת, המשיכה לכתוב את הדוקטורט בהנחייתו המסורה של פרופ' שמעון אברמסקי (1916-2010) ז"ל, שהסתייע בעצתו הטובה של חברו הקרוב, חוקר ההנהגה החסידית, פרופ' שמואל אטינגר ז"ל, מהאוניברסיטה העברית, ובהתייעצות עם מורי המחלקה האחרים, שהצטערו מאד על מותו הטראגי של עמיתם בדמי ימיו. הדוקטורט הוגש ל-UCL בשנת 1974.

במהלך שנות השבעים פרסמה עדה שורה של מאמרים מקוריים על ר' נחמן מברסלב, על מחשבתו הדיאלקטית ועל מושג הצדיק בחסידות בעקבות הדוקטורט. כשבע שנים לאחר סיום הדוקטורט, במהלכן נולדו שני ילדיה, מאיה, בשנת 1972 ושואל (בובל) בשנת 1977, הרצתה עדה על עיקר ממצאי מחקרה הנוגעים לתבנית ההורשה של ההנהגה החסידית הכריזמטית, בקונגרס העולמי למדעי היהדות, בשנת תשמ"א (1981) ועשר שנים לאחר מכן פרסמה את מאמרה הנודע: "התנועה החסידית אחרי שנת 1772: רצף מבני ותמורה", ציון נ"ה (1990), עמ' 183-245. מאמר פורץ דרך זה, ששיקף את תפיסתו האינטגרטיבית של וייס את החסידות כהגות דתית שביטוייה החברתיים היסטוריים הם עצם מעצמה, ואת פיתוחיה המקוריים של עדה לגבי תפיסה זו, שינה את תבניות היסוד

ההיסטוריוגרפיות בחקר החסידות, והציע זווית ראייה חדשה על תובנות היסטוריות שגורות, שרירותיות ומוטעות. הדיון התמקד במשמעות ההיסטורית והחברתית של המעבר מהנהגה כריזמטית-מיסטית מבוזרת ומפוצלת ולא תורשתית, במחצית השנייה של המאה ה-18, לדפוס הנהגה שושלתי תורשתי בראשית המאה ה-19, ובחן את משמעותו של המעבר מקבוצה קטנה מפוזרת של מורי קבלה סגפנים וכריזמטיים בשליש האמצעי של המאה ה-18 בממלכת פולין-ליטא, לתנועה גדולה של תחייה רוחנית חסידית בשליש האחרון של המאה ה-18, שהגיעה לרוב העולם היהודי דובר היידיש באירופה, והפכה לתנועה ממוסדת שיש בה הנהגה תורשתית מפוצלת של שושלות צדיקים, מתרבות והולכות, בראשית המאה ה-19 ובמהלכה. טענת המוצא של עדה, שסתרה את התפיסה ההיסטורית הרווחת, הייתה "החלוקה הכרונולוגית המקובלת והנוחה לשלושה 'דורות' בהנהגה החסידית, כלומר 'דור' הבעש"ט, 'דור' המגיד [ממזריטש] ול'דור' תלמידיו, היא חלוקה שרירותית ומטעה למדי. ה'דורות' חפפו זה את זה במידה רבה". [ציון נה, עמ' 5-20]. במחקרה בחנה מחדש את הגורמים הרוחניים והחברתיים המכריעים בראשית התגבשותה של הנהגת התנועה החסידית, ועמדה על מקומה המכריע של תורת ניצוצות-הנשמה שמקורה בקבלת האר"י, במערכת היחסים החדשה, בין החסיד לצדיק, שהתגבשה לראשונה בתבנית מוסדית על-גאוגרפית לא מוכרת, במאה ה-18, והאירה מחדש את הקשר החברתי המכריע של תורת הדבקות החסידית, שהעתיקה בהדרגה את מושא הדבקות מהאל לצדיק.

כעשור קודם לכן, בשנה האקדמית 1982-1983, הייתי בשנת שבתון ראשונה באוקספורד, אליה הגעתי כדי לעבוד על כתבי יד של ספרות ההיכלות בספריית הבודליאנה, והוזמנתי להיות מרצה אורחת בסמינר שבועי על קבלה וחסידות ביוניברסיטי קולג', במחלקה ללימודי היהדות, שבה עדה לימדה. נפגשנו מדי שבוע ושוחחנו ארוכות לפני הסמינר ואחריו, שכן היא הזמינה אותי בנדיבותה לגור בביתה ביום שבו לימדתי, וליהנות יחדיו ממנעמיה של לונדון לפני שאשוב לספריית הבודליאנה באוקספורד לעבוד על כתב יד בודלי של ספרות ההיכלות ועל ספרים נדירים מהמאה ה-18 וראשית המאה ה-19, המשקפים את עולמה הרוחני המיסטי והפרדוקסלי של חסידות חב"ד. בימים שהספרייה הייתה סגורה, הספקתי לקרוא בשעות הפנאי בספריה וביומניה של וירגינייה וולף, שהיו בספרייה הביתית של הדירה עמוסת הספרים שבה גרתי באוקספורד. ספרייה ביתית זו על אוצרותיה הבלתי-צפויים, גרמה הנאה רבה לי ולמשפחתי, והספרים החדשים שקראתי בה, היוו רקע לשיחות עם עדה באוקספורד או בלונדון. שיחות נפלאות אלה לתוך הלילה, בביתה היפה של עדה ברחוב ריצ'מונד באיזלינגטון - שכל חדריו ומסדרונותיו המטופחים היו מכוסים במדפי ספרים, מלמעלה ועד למטה, על כל קיר אפשרי, מלבד במרפסת הפרחים, העציצים והמטפסים המרהיבה, בקומת הגג, שהייתה מוקדשת לפולחן אהבת השמש שלה - היו מסגרת ליצירה אקדמית בלתי צפויה וחדשה לגמרי, שעניינה את שתינו מפרסקטיבה לא נודעת בשליש הראשון של שנות השמונים.

תובנותיה המפעימות של וירגינייה וולף בספריה 'חדר משלך' (1929) ו'שלוש גיניאות' (1938) שקראתי לראשונה באנגלית בשנת 1982-1983 באוקספורד, על העובדה שהספריות באנגליה מלאות בספרים שכתבו גברים, שזכו לשנים רבות של חינוך משובח,

תמורת תשלום, ועל כך שספרות נכתבת תמיד בהקשר חברתי-תרבותי-כלכלי מסוים, ויצירה בעלת משמעות איננה נוצרת יש מאין, הביאו אותי למחשבה על השאלה שלא נתתי עליה את דעתי קודם לכן: מדוע הספרייה היהודית מלאה רק בספרים שכתבו גברים יהודיים בעברית או בארמית, ומדוע אין בנמצא כלל ספרים שכתבו נשים יהודיות בלשון הקודש. לפתע התחווה לי העובדה שלא נתתי את דעתי עליה קודם לכן - כל ספר עברי או ארמי שעיינתי בו, מראשית לימודי באוניברסיטה העברית, בשנת 1969 ואילך, וכל כתב יד שאי פעם קראתי במסגרת מחקריי בפילוסופיה יהודית, קבלה וחסידות, במדרשי גאולה או בספרות ההיכלות, נכתב בידי מחבר גבר, ואף פעם לא בידי מחברת אישה.

ראשיתה של התשובה לשאלה המוצגת לעיל, הייתה נעוצה בתובנה שלכתיבת ספרות נחוצים תנאים חיוניים שראשיתם בהשכלה טובה, הנקנית תמורת תשלום במיטב מוסדות החינוך, בסביבה מטפחת שוויונית, המקצה תקציב לחינוך בניס ובנות, כמו גם מרחב פרטי, לא מפוקח, עתיר ספרים, השמור רק לקריאה וכתיבה, ללימוד וליצירה. המשכם בספרייה עשירה, נגישה ומעוררת השראה. אף אחד מתנאים אלה לא היה כמעט אף פעם בנמצא עבור נשים, בכלל, ועבור נשים יהודיות, בפרט. בספרה השני של וולף, "שלוש גיניאות" (1938), ששמו המקורי היה "כאשר מואסים כָּך", היא ציינה את העובדה שחלק ניכר מספריות אלה, המלאות בספרים שכתבו גברים, היה פתוח רק בפני קוראים ממין זכר. גם הספריות הציבוריות היהודיות בבתי המדרש, בישיבות, בקלויזים ובבתי הכנסת, היו פתוחות מאז ומעולם רק בפני גברים. ספרים אלה שהצביעו לראשונה על העדרן של נשים מחיי הרוח והיצירה בעולם המסורתי-הפטריארכלי, השפיעו על ראיית עולמי ביחס לשאלות חדשות שראוי לנו כחוקרות, להציג לטקסטים שאנו לומדות, בוחנות וחוקרות, והביאו אותי לשוחח עליהם בהרחבה עם עדה.

עדה שהתעניינה תמיד בעצמאות וחירות וחופש בחירה, בגוף ובנפש, מצאה עניין רב ברוחניות נשית הקשורה בפרישות וסגפנות, או בשליטה על הגוף, המרחב היחיד שהיה נתון לשליטתן של נשים, שהורחקו מכל גישה לרוחניות דתית או לתרבות היהודית הכתובה, הנלמדת במוסדות לימוד קהילתיים, שהיו שמורים בעולם המסורתי רק לנערים ולא לנערות. שכן נערות ונשים שהורחקו מעולם הקריאה והלימוד, הודרו דרך קבע, ברוב קהילות ישראל, מהשתתפות משמעותית שווה בעולם הליטורגי, התרבותי, העיוני או הריטואלי בבתי הכנסת. היו מקומות בודדים שהיה בהם בית כנסת נפרד לנשים, אולם שותפות בעולם בית הכנסת על מכלול היבטיו, אף פעם לא נודעה, לפני שלהי המאה העשרים. עדה החלה להתעניין בעדויות על נשים שחרגו ממקומן המסורתי בתחום הבית והמשפחה, על נשים שנשארו בבתוליהן וסרבו להינשא, על נשים שחרגו מהסדר החברתי המקובל והחלו להיודע כמתנבאות, שנזכרו בתעודות על יהודי ספרד האנוסים, ובמסורות על נשים יוצאות דופן בעולם היהודי, שנקשרו בפרישות מחמירה, בהתבודדות ובסגפנות, או בהצטרפות לתנועה השבתאית, שם נפתחו בפניהן אופקים חדשים, שיוזכרו להלן.

באותה תקופה, בשליש הראשון של שנות השמונים, היינו שתינו החוקרות הצעירות היחידות בתחום המחשבה היהודית הקבלית והחסידית, שנולדנו במחצית השנייה של

שנות הארבעים, השלמנו דוקטורט באמצע שנות השבעים, עבדנו על מחקר המשך בתחום שבו כתבנו דוקטורט, עסקנו בהוראה אקדמית במחלקה שבה כתבנו דוקטורט, וגידלנו ילדים. שני ילדיה של עדה, שהגישה את הדוקטורט ל-UCL בשנת 1974, נולדו, כאמור, בלונדון, בשנת 1972 ו-1977, ושני ילדיי נולדו בירושלים, בשנת 1977 ו-1979, אחרי שהגשתי את הדוקטורט לאוניברסיטה העברית בשנת 1976. זווית הראייה שלנו כנשים חוקרות בראשית דרכן האקדמית, וכאימהות צעירות לשני ילדים קטנים, וחלוקת הזמן שלנו בין חיי החומר וחיי הרוח, או בין הבית, המשפחה, העבודה והספרייה, הייתה שונה מזו של עמיתנו הגברים, והתחלנו לשאול שאלות אחרות. ללמדנות גברית בתחום ההיסטוריה היהודית בארץ ובעולם, ובתחום המחשבה היהודית, הייתה מסורת ארוכה וספרייה נכבדה, בעוד שללמדנות נשית בתחומים אלה, הייתה מסורת קצרה מאד וספרייה מצומצמת בתכלית הצמצום. בשנת 1982-1983 התחלנו לחשוב, לשוחח, לקרוא ולשאול שאלות הקשורות לדתיות ולרוחניות של נשים יהודיות שהלימוד נאסר עליהן, שהשתתפות בהובלת התפילה כחזן או כבעל תפילה, נאסרה עליהן, שההוראה או הדרשנות בציבור נאסרו עליהן והפרישות והנזירות נאסרו עליהן. התחלנו לשאול ולדון על הסיבות ההיסטוריות, החברתיות והרעיוניות שגרמו להעדרן המוחלט של נשים בעולם המסורתי, מכל ייצוג בתרבות היהודית הכתובה בלשון הקודש, ומכל שותפות בעולם הליטורגי והריטואלי, בזיקה להבחנה המהותית בין גברים לנשים במסורת הפטריארכלית שייעדה תפקידים שונים בתכלית לשני המינים, הטילה עליהם חובות שונות והעניקה להם זכויות שונות. התחלנו לחשוב, כפוסעות בצעדים ראשוניים בארץ לא נודעת, על מרחבי קיום חלופיים בעולמן של נשים יהודיות שרצו ללמוד לקרוא ולכתוב בלשון הקודש ולקחת חלק בעולמה התרבותי הכתוב של הקהילה היהודית שהיה חתום בפניהן, או להשתתף בעולם הדתי, העיוני, הרוחני, הליטורגי והריטואלי של אבותיהן, אחיהן ובניהן, והתחלנו לחפש מקורות חדשים, ישירים ועקיפים שטרם נדונו, ולקרוא את המקורות הידועים מפרספקטיבה חדשה.

חלק מהשיח הנזכר לעיל, שהתחיל כאמור, בעקבות התוודעות לתובנותיה של וירג'יניה וולף, בעשור הראשון של דרכנו כחוקרות עצמאיות המלמדות באוניברסיטה, התנהל באביב של שנת 1983, בעקבות הזמנה בלתי צפויה. עדה סיפרה לי ברגשות מעורבים שהזמנה להיות מרצה אורחת ועמיתת מחקר במסגרת התכנית ללימודי נשים ודת ב Divinity School של אוניברסיטת הרווארד בשנת 1984-1985. השמחה על ההזמנה להרווארד, נמהלה בהסתייגות עמוקה שלה מעיסוק אקדמי בשאלת נשים ודת בהיסטוריה היהודית בשלב ראשוני זה. מעולם לא עסקנו בנושא זה בלימודיננו או במחקרינו, לא בלונדון ולא בירושלים, בחוג לפילוסופיה יהודית ולמחשבת ישראל באוניברסיטה העברית, או במחלקה לעברית ולימודי יהדות ב UCL, מהטעם הפשוט שכל היצירה היהודית שעסקנו בה, בכל התקופות, בעברית או בארמית, נכתבה בידי גברים בלבד. קיבלנו כמובנת מאליה את העובדה שכל התרבות היהודית הכתובה נוצרה רק בידי גברים, שכן אין בנמצא בכתב יד או בדפוס, אף ספר בעולם היהודי המסורתי שנכתב בלשון הקודש בידי אישה יהודייה, והובא לדפוס בימי חייה, וזכה להיחשב כחלק מהתרבות היהודית, עד למאה העשרים. על הסיבות למציאות היסטורית בלתי סבירה זו, בהיסטוריה

של 'עם הספר', בתרבות היהודית שהוקירה דעת ולימוד מאז ומעולם, וחייבה את כל בניה הזכרים ללמוד לימוד חובה בעשור הראשון והשני לחייהם, ועל תוצאותיה המדאיבות ביחס לגורלן של נשים יהודיות שנאסר עליהן ללמוד, כתבתי את ספרי האחרון, 'סתא לא ידעה קרוא וכתוב' (ירושלים: כרמל 2018). אבל בשנת 1983 כשעדה הוזמנה כעמיתת מחקר לתכנית ללימודי נשים ודת בפקולטה לתאולוגיה בהרווארד, איש עדיין לא ראה שום קושי בקיומה של ההבחנה המהותית בין גברים לנשים בכל הנוגע לייצוגם בספרייה היהודית הכתובה בלשון הקודש או בארמית, ואף אחד לא ניסח עדיין את השאלה בדבר הסיבות המהותיות להעדרן של נשים מהתרבות היהודית הכתובה וממכלול גילוייה הרוחניים, שכן המוסכמה שכל התרבות היהודית הכתובה נוצרה רק בידי גברים, וכל המרחב הרוחני הליטורגי והסימבולי מחוץ לבית, היה שמור רק לגברים, הייתה מובנת מאליה ולא הפריעה לאיש. ההבחנה המהותית בין גברים לנשים מנעוריהם את שפת המקרא והמשנה בכל קהילות ישראל, לבין נשים בורות בלשון הקודש במשך כל חייהן, הייתה חלק מתשתית העולם המסורתי הפטריארכלי. המילה מגדר טרם נודעה בעברית בראשית שנות השמונים, והתרבות היהודית בכל היבטיה ההלכתיים, העיוניים, הרוחניים והגופניים, הכתובים והנקראים, הסמליים והליטורגיים, הפילוסופיים או הקבליים, החורגים מתחום הבית והמשפחה, נחשבה כגברית מעיקרה.

ההזמנה של עדה לעסוק במחקר הנוגע בלימודי נשים ודת בעולם היהודי, בהקשר בין-דתי משווה, שהסתייגה ממנה מלכתחילה והטילה ספק בעצם היתכנותה, בשל העדר ספרות עברית דתית שנכתבה בידי נשים עד למאה העשרים, ובשל הנחת היסוד שאין טעם לתהות על מקומן של נשים בתרבות היהודית, הגברית מעיקרה, ובשל העובדה שמעולם לא היה תחום מחקר כזה בלונדון או בירושלים, ולא הייתה ספרות מחקרית אודותיו, גרמה לה מלכתחילה להסתייג מהרעיון ולשקול את דחייתה של ההזמנה. אבל שיחותינו הממושכות בשאלה זו, בשנת 1983, הניעו אותה לשנות את דעתה, לקבל את ההזמנה, ולשקול מחדש את עצם תוקפה של השאלה מזווית ראייה חדשה, זו המנסה לחקור את היתכנותו של מרחב פעילות נשית בתחום הרוחני והתרבותי מבחינה חברתית, בשוליים ולא במרכז, בהתרסה ולא בהסכמה.

כשהגיעה עדה ל-Divinity School בהרווארד ב-1984, הייתה עדה למהפכה המגדרית הגדולה שהתחוללה בעולם האקדמי בארצות הברית באותו עשור, והחלה לפנות לטקסטים החסידיים המוכרים בשאלות חדשות, שהובילו בהכרח לא רק להערכה מחודשת של מעורבות הנשים בתנועה החסידית, אלא אף לתובנות חדשות על טיבה של התנועה עצמה ועל זיקתה לסביבתה המידית ולמסורות שמהן השתלשלה. היא בחנה מסורות סיפוריות עממיות על הנהגה רוחנית נשית בעולם החסידי במאה ה-19 ומצאה שראוי להפריך לחלוטין את הנחת המוצא ההיסטורית הרווחת מימי החוקר שמואל אבא הורודצקי (1871-1957), שטען שהחסידות העניקה שוויון מלא לנשים, ואפשרה להן לקחת חלק בהנהגה. במחקרה טענה לעומתו שתביעתה של אישה לכתר מנהיגות רוחנית לא הוכרה מעולם כלגיטימית במרבית התנועות הידועות לנו בתולדות המיסטיקה היהודית. היא התמקדה בחקירת הסיפור הנודע על חנה רחל ורברמאכר (1805-1888), 'הבתולה

מלודמיר, שעל פי המסופר, זכתה למעמד של צדיק חסידי כנערה בתולה סגפנית שנחה עליה הרוח, בסוף העשור השני ובמשך העשור השלישי והרביעי של המאה ה-19 ובעקבות יתמות, דחיית שידוך וביטול נישואין, ומחלה, חל בה מהפך רוחני שבעקבותיו בחרה להנהיג עדה של חסידים בלודמיר שבאוקראינה. היו לה חסידים מקומיים שהאזינו לדבריה מבעד למחיצה, אך צדיק מתחרה מבית טשרנוביל שפרש את רשתו ברחבי אוקראינה, הכריח אותה להתחתן ולהפסיק פריצת גבולות זו. בניגוד להורודצקי שפירש את הסיפור כעדות על שוויון שניתן לנשים בחסידות, עדה ראתה בסיפור זה את "סיפורה של סוטה חברתית, שכישלונה משרת היטב את האינטרס השמרני, מבצר את הגבולות שאותם רצתה לחצות, וודאי שאיננו ממוטט אותם". היא אמנם הכירה את פועלן של נשים יוצאות דופן בתולדות החסידות – אימהות, נשים או בנות צדיקים – וכתבה בהקשר זה, כי "יש מקום לסברה שהתנועה החסידית העלתה מתוכה מדי פעם בפעם נשים שכוחותיהן הרוחניים זכו להכרה בציבור הרחב, ואף ייתכן שריכוז סביבן לתקופות מה עדות חסידים", אבל היא שללה מכל וכל את הטענה שהחסידות העניקה שוויון לנשים ואפשרה להן לקחת חלק בהנהגה כ'צדיקות'. לדבריה, "התנועה לא ייחדה כל מסר משלה לנשים כציבור מוגדר, לא גיבשה כל מצע אידיאולוגי להשוואת מעמדם הדתי, החינוכי או חברתי לגברים, לא בחצר ולא מחוץ לה, ולא נתנה גיבוי או הכשר לתופעת הנשים הצדיקות". להיפך. בחוגי ההנהגה הרשמית נתפשה התופעה, "כסטייה מביכה" וכאיום על סדרי הטבע והמסורת.

עדה הוכיחה טענות אלה במאמרה: "על הנשים בחסידות, ש"א הורודצקי ומסורת הבתולה מלודמיר", שהתחיל להתגבש בשנה שבה השתתפה בקבוצת המחקר בבוסטון, וראה אור באנגלית בלונדון בכותרת: *On Women in Hasidism*, S. A. Horodecky and the Maid of Ludmir Tradition בספר היובל לכבודו של מורה ועמיתה האהוב, פרופ' שמעון אברמסקי, בשנת 1988, שאותו ערכה במשותף עם פרופ' סטיב ציפרשטיין מסטנפורד.

Ada Rapoport-Albert and Steven J. Zipperstein (eds.), *Jewish History: Essays in Honour of Chimen Abramsky*, London: P. Halban, 1988 ראשון של התפנית המחקרית שצרפה את הראייה המגדרית לעיון ההיסטורי והחברתי בשנות השמונים. המאמר תורגם לעברית בידי דוד לוביש ז"ל ועודכן בידי המחברת, וראה אור בספר צדיק ועדה: היבטים היסטוריים וחברתיים בחקר החסידות, שערך פרופ' דוד אסף מאוניברסיטת תל-אביב, וראה אור בירושלים, מרכז זלמן שזר תשס"א, עמ' 496-527.

הספר *Jewish History: Essays in Honour of Chimen Abramsky* היה הראשון בשבעה ספרים באנגלית ובעברית, שאותם עדה יזמה וערכה, בשום שכל ובטוב טעם, במקוריות אסתטית, במסירות רבה ובהקפדה יתרה, או השתתפה בעריכתם עם חוקרים נוספים, בארבעת העשורים האחרונים. הספר השני שאותו ערכה נקרא:

Essays in Jewish Historiography, History and theory. Beiheft 27. Middletown, Conn.: Wesleyan University 1988. הספר ראה אור במהדורה שנייה

עם הקדמה וסיכום חדשים שהוסיף פרופ' יעקב ניוסנר מאוניברסיטת בראון: *Essays in Jewish historiography*, edited by Ada Rapoport-Albert, with an introduction and appendix by Jacob Neusner, Atlanta, Ga: Scholars Press 1991.

ספר נוסף שאותו ערכה היה לזכרו של עמיתה וחברה הקרוב ב-UCL, פרופ' מיכאל ויצמן (1946-1998), חוקר דגול בלשונות העת העתיקה, שהלך לעולמו בדמי ימיו אחרי שפיתח שיטה סטטיסטית מקורית לפענוח טקסטים עתיקים. מותו של עמיתה, בן גילה המבריק, שהיה עליו במתמטיקה, בסורית, בעברית מקראית, בארמית וביוונית, והיה חברה ללימודים בשפות שמיות ושותף לראשית העבודה האקדמית ב UCL וחוקר פורץ דרך בפענוח ממצאים ארכיאולוגיים ובגישה חדשה לטקסטים עתיקים, היה לא רק אבדה אישית כבדה, אלא גם קבלת אחריות על תפקידים אקדמיים ואדמיניסטרטיביים רבים שהיו מוטלים עליו בחלוקת המטלות המחלקתיות, בשל כשרונותיו הייחודיים במתמטיקה ובמחשוב. עדה החלה ללמוד צדדים מורכבים חדשים אלה במערכת המנהל האוניברסיטאית, שעמיתה היה אחראי להם במחלקה, והקדישה להם זמן רב. כמו כן ערכה במסירות רבה שני ספרים רחבי היקף לזכרו של מיכאל ויצמן, יחד עם גיליאן גרינברג: ספר מאמרים שלו, בן 405 עמודים, וספר מאמרים לזכרו, בן 528 עמודים:

From Judaism to Christianity : Studies in the Hebrew and Syriac Bibles, by Michael P. Weitzman, edited by Ada Rapoport-Albert and Gillian Greenberg, Oxford: Oxford University Press on behalf of the University of Manchester, 1999

Biblical Hebrews, biblical texts: essays in memory of Michael P. Weitzman, edited by Ada Rapoport-Albert and Gillian Greenberg, London: Sheffield Academic Press, 2001

הנחיותיה של עדה כיוזמת ועורכת של כל אחד משבעת הספרים שערכה במסירות רבה או לקחה חלק בעריכתם, רוחב אופקיה האינטלקטואלי, תובנותיה הביקורתיות, ושאלותיה המפורטות כעורכת מדעית וכעורכת לשונית, השביחו כל מאמר בכל אחד מקבצי המחקרים שהשתתפה בעריכתם. תרגומים שתרמה למאמרים של עמיתה, ובדיקת התרגומים הדקדקנית שעשתה למאמרים של חברה, מתוך רגישות לשונית גבוהה, הצילו רבים מהכתבים משגיאות. עבודת העריכה הביקורתית, הזהירה והדייקנית, המאלפת והמעודנת, שתרמה רבות לכל ספר שערכה או השתתפה בעריכתו, זיכו אותה בתודתם הלבבית של המחברים ובהוקרתם הרבה.

בשנת 1988 שבה סיימה עדה את עריכת ספר המאמרים הראשון שאותו ערכה, לכבודו של פרופ' אברמסקי, מורה האהוב, ואת עריכת הכרך השני על היסטוריוגרפיה יהודית, התקיים במכון למדעי היהדות ב UCL כנס מחקרי בינלאומי גדול לזכרו של פרופ' יוסף וייס, חוקר חסידות מקורי והיסטוריון רב השפעה של התנועה החסידית, שעמד בראש המכון למדעי היהדות ב UCL בשנות השישים, והיה מורה הראשון של עדה. הכנס שעדה

הייתה היוזמת שלו, התקיים במשך 3 ימים, ב-23-21 בחודש יוני בשנת 1988. היה זה הכנס האקדמי הבינלאומי הראשון בעולם שהוקדש לחקר החסידות על מכלול היבטיה ההיסטוריים, החברתיים, הרעיוניים, המיסטיים והרוחניים. מטרתו הייתה לשקף את המפנה שהתחולל בתחום מחקרי זה משעה שארכיונים במזרח אירופה הפכו לנגישים לחוקרים, לראשונה מזה עשרות שנים, ומשעה שצמח דור חדש של חוקרים שהתעניין בשאלות חדשות. היה זה העשור שבו התחילה להישמע הערכה מחודשת של הנחות יסוד מחקריות עם חילופי הדורות, והשפעתן של שיטות מחקר בינתחומיות חדשות ממרחבי דעת שונים, החלה להטביע את חותמה על שדה המחקר. כותרת הכנס הייתה:

International Conference - in Memory of Joseph G Weiss - The Social Function of Mystical Ideals in Judaism: Hasidism Reappraised

פרופ' עמנואל אטקס מהחוג ההיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית, ד"ר עדה רפפורט-אלברט מהמכון למדעי היהדות ב-UCL ואני, מהחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית, היינו הוועדה המארגנת של הכנס, בימים שעדיין לא עמדו לרשותנו טלפונים סלולריים, אימיל או אינטרנט, וטרחנו לחפש, למצוא ולהזמין את כל המלומדים והמלומדות, בכל מרכזי המחקר ברחבי העולם, שעסקו בהיסטוריה חסידית, במחשבה חסידית, בספרייה החסידית או במיסטיקה קבלית הקשורה לחסידות, שמחקרם תרם מכל זווית ומכל תחום להבהרת המפנה בחקר החסידות.

פרופ' יעקב כ"ץ (1904-1998), ההיסטוריון והסוציולוג הירושלמי הבכיר, יליד הונגריה, חברו המבוגר של פרופ' יוסף וייס, סיפר על דיוקנו המדעי והאישי המורכב, של בן ארצו המנוח, שפרץ דרך חדשה בחקר חסידות ברסלב, שבה שילב מחקר מקורי ועניין אינטלקטואלי עמוק, שהיה משולב עם מסירות נפש רגשית עמוקה, לצד ספקנות וביקורת, ומחויבות אקזיסטנציאלית מקיפה, החורגת מתחומי האקדמיה, וסקר את הישגיו המחקריים ואת אפיוניו האינדיבידואליים. עוד הרחיב על הדוקטורט של וייס שנכתב בירושלים בשנות הארבעים וניתן ביוניברסיטי קולג' בשנת 1961, ועל יחסיהם יוצאי הדופן של יוסף וייס וגרשם שלום, כתלמיד ומורה, בירושלים ובלונדון, כפי שנודעו לו הן מפיו של וייס, אותו פגש בשבתון ב-1956/7 במנצ'סטר ובלונדון, ומאז נעשה לחברו, והן מפיו של שלום, עמיתו וחברו בירושלים. עשרים ושמונה חוקרי החסידות מכל העולם, תלמידי ותלמידותיו של וייס בכתב ובעל פה, הרצו על ממדים שונים בחקר החסידות והמיסטיקה מהיבטים מתודולוגיים, גאוגרפיים, היסטוריים, ביבליוגרפיים, חברתיים ורעיוניים. עדה הרצתה על משיחיות והיסטוריוגרפיה בחב"ד במאה העשרים והקדימה דברי מבוא מאלפים לספר הכנס. שלושתנו, חברי הוועדה המארגנת, טרחנו בהתכתבות עם המחברים ובאיסוף המאמרים, בקריאתם הביקורתית ובעריכתם, אך רק עדה השלימה את המלאכה, בסיועה המסור של קוני וובר, מנהלת הוצאת ספרית ליטמן, והביאה את הספר לדפוס. שמונה שנים אחרי כנס לונדון, ראה אור קובץ המאמרים הגדול באנגלית, בספר בן 514 עמודים, שיש בו ביבליוגרפיה מקובצת על חסידות באנגלית שלא הייתה כמוה, ואינדקס מפורט. ספר זה נחשב אבן דרך בחקר החסידות.

Ada Rapoport-Albert, (ed.) *Hasidism Reappraised*. London - Portland, Oregon: The Littman Library of Jewish Civilization 1996

בשנה שבה נערך כנס החסידות הגדול ב-UCL, ביוני 1988, שבו ביקשנו בהשראתה של עדה ומחויבותה למורשתו של מורה, להציב דגם שונה של כנס מדעי, המזמין את כל החוקרות והחוקרים בתחום מכל רחבי העולם, להציג את חידושיהם המחקריים בהרצאה רחבת היקף, הגעתי ללונדון משנת שבתון בארצות הברית, שבה שהיתי בין השנים 1987-1988. סיפרתי לעדה על החוויה המכוננת שחוויתי בשני תחומים בלתי צפויים לחלוטין, בשנה שבה לימדתי באוברלין-קולג' בארצות הברית, והתכוונתי להשלים את כתיבתו של ספר על 'תורת אחדות ההפכים בחסידות חב"ד', שהבטחתי למסור לדפוס למוסד ביאליק בירושלים. החוויה הראשונה הייתה המפגש הבלתי צפוי בספריית הקולג' עם מגילות מדבר יהודה, שכולן כתבי קודש, אשר בהן התחלתי לעיין בעקבות מפגש מקרי בספרייה עם הספר 'שירות עולת השבת' שכתבה ד"ר קרול ניוסם כדוקטורט בהרווארד בהנחיית ג'ון סטראגנל, והוציאה לאור במהדורה דו-לשונית בשנת 1985 בשם הלא נודע:

Songs of the Sabbath sacrifice: a critical edition / Carol Newsom, Atlanta, Ga: Scholars Press 1985

חיבור עתיק ולא מוכר זה, המיוחס במגילת המזמורים מקומראן, לדוד בן ישי נעים זמירות ישראל, עוסק בשורה של שירי קודש מהאלף הראשון לפני הספירה, בהם שותפים 'כוהני קורב' ומלאכי קודש, המשוררים בהיכלות עליונים ובהיכל הארצי. השירים קשורים במחזורי עבודת הקודש במקדש, וערוכים על פי לוח שמשי קבוע ומחושב מראש, הוא לוח השנה השמשי של כוהני בית צדוק. הקריאה בעולם הכוהני-מלאכי הלא נודע ב'שירות עולת השבת', העוסקות כולן במלאכי קודש, בעבודת הקודש בהיכלות השמימיים ובמסורת המרכבה, בזיקה למחזור השנתי של שירי קרבן עולת השבת במקדש, על פי מסורת בני צדוק הכוהנים, האירה באור חדש את ההיסטוריה של ימי בית שני במאות האחרונות לפני הספירה, מזווית לא מוכרת, והאירה את כל ספרות ההיכלות והמרכבה, אשר בה עסקתי בעשר השנים הקודמות, שאף היא שירת קודש בהיכלות עליונים בהם שרים המלאכים, שנכתבה באלף הראשון לספירה, מזווית חדשה. חיבור ליטורגי לא נודע זה הניע אותי לעיין מחדש בכל מגילות מדבר יהודה שנדפסו עד אז, ולחפש את שורשיה של מסורת המרכבה, היא המסורת המיסטית הקשורה בשירתם של מלאכים וכוהנים המשרתים בהיכלות עליונים.

החוויה השנייה הייתה המפגש המטלטל עם בית הכנסת ב'בית הלל' המקומי באוברלין קולג', שבו הזדמן לי בפעם הראשונה בחיי לשמוע חזנית ושליחת ציבור מובילה את התפילה ביום הכיפורים במניין שויוני, ולהקשיב לתקיעת שופר שתקעה בעלת-תקיעה ולא בעל-תקיעה. עד ליום הכיפורים שנת 1987 לא הזדמן לי מעולם לראות נשים לוקחות חלק פעיל באף אחד מתפקידים ליטורגיים אלה, או בכל תפקיד אחר בבית הכנסת, מלבד כצופות פאסיביות וכמאזינות בעזרת נשים. יתר על כן, מעולם לא עלתה על דעתי אפשרות מעין זו.

היה קשר בין החוויה הליטורגית המטלטלת בבית הכנסת האוניברסיטאי, בקהילה של סטודנטים וסטודנטיות, שבו נזכרה לראשונה "אלוהימה" או "אלואימא" ולא רק אלוהים, השם או 'אדון עולם', בפי נשים צעירות שומרות מצוות המשתתפות בתפילה כחזניות וכבעלות תפילה, כקוראות את סדר העבודה ואת הפיוטים על הכוהן הגדול ועבודת יום הכיפורים, כחלק מהמודעות הפמיניסטית החדשה שתבעה שוויון בעולם הדתי, שקודם לכן היה מרחב גברי בלעדי, לבין ההתודעות המטלטלת למסורת התפילה המיסטית העתיקה והלא נודעת של כוהנים ומלאכים המשוררים בהיכלות עליונים ב'שירות עולת השבת'. העובדה שהיו אפשרויות ליטורגיות וריטואליות מיסטיות נשכחות נוספות בעבר, מלבד אלה המוכרות לנו מההיסטוריוגרפיה השגורה, שנחשפו במגילות מדבר יהודה, כשם שיכולות לצמוח אפשרויות ריטואליות וליטורגיות חדשות בהווה, מלבד אלה הידועות לנו, שנחשפו בבתי כנסת מסוג חדש, פתחה אפיקי מחשבה חדשים.

על השאלה מדוע לא נודעו אף פעם נשים חזניות או קוראות בתורה, דרשניות או בעלות תפילה ושליחות ציבור בבית הכנסת המשותף לכל הקהילה, התשובה הייתה: ככה זה, זה היה עולם גברי בלבד מאז ומתמיד, החתום באופן הרמטי בפני נשים. בלעדיות סמכות הדעת הגברית נשמרה בכל המרחב הציבורי הטקסי והלמדני, החוקי והמשפטי, העיוני והדרשני, ההלכתי והקבלי, הליטורגי, הפיוטי והיצירתי.

במגילת מלחמת בני אור ובני חושך, ממגילות מדבר יהודה, שכולן כתבי קודש, העוסקות אף היא בכוהנים ומלאכים, למדתי לראשונה על הסיבה העתיקה להעדרן של נשים בעבודת הקודש ועל הרחקתן מהקרבה אל הקודש, או על קשר ההדרה [exclusion] בין נשים למלאכים - במקום מקודש שמלאכים קדושים וטהורים נמצאים, על נשים המועדות לטומאת נידה, אסור להימצא. נשים הכפופות למחזורי נידה בלתי נשלטים, הקשורים בטומאת נידה בנידוי ובמוות, עלולות לסכן בנוכחותן הקשורה בטומאה, בנידה ובמוות, את המרחב המקודש והטהור שבו נוכחים מלאכי הקודש הנצחיים, הקדושים והטהורים, המייצגים את נצחיות החיים ורציפותם ואת מקורם האלוהי הנצחי. מלאכים נמצאים במקומות נצחיים ומקודשים כמו גן עדן או שבעה היכלות עליונים, בעולם המרכבה, במחנה הקודש, בקודש הקדשים במקדש, ובסיפורים ושירים שכוהנים מספרים ומשוררים, על פי מסורות שונות בספרות הכוהנית שנמצאה במגילות מדבר יהודה.

במגילת המלחמה נאמר במפורש למי אסור להימצא במחיצת המלאכים: "וכל נער זעטוט ואשה לוא יבואו למחנותם בצאתם מירושלים ללכת למלחמה עד שובם. ... וכול איש אשר לוא יהיה טהור ממקורו ביום המלחמה לוא ירד אתם כיא מלאכי קודש עם צבאותם יחד [מלחמת, 7, 6]. [השוו דברים כג, יא ואילך]", מלחמת בני אור ובני חושך, מהדורת יגאל ידין, ירושלים תשט"ו, פרשה יא, שורות 3-6, עמ' 300.

עדה התעניינה מאד בשאלות של טומאה וטהרה, הבדלה וקדושה, הדרה והרחקה, ובשאלות הנוגעות להלכות ולשאלות ותשובות העוסקות בבתולין ופרייון, בזיקה לעניינה במסורות כתובות על נשים נזירות, סגפניות ופרושות בעולם הנוצרי ובעולם היהודי. היא רצתה לדעת מה הותר להן למרות מיניותן הנקבית, ומה נאסר עליהן בגלל מיניותן,

והתעניינה בתיאורי חיי רוח של נשים יהודיות בעולמות עליונים בדמיון הקבלי, ובאזכורי נשים כמשתתפות בחיי הרוח וחיי הדת בספרות המיסטית בעולם היהודי ובתעודות היסטוריות מימי האינקוויזיציה ועד לתנועה השבתאית. שנים רבות עבדה על כרך ששמו *Female Bodies - Male Souls: Asceticism, Mysticism and Gender in the Jewish Tradition* שאמור היה לראות אור ב-The Littman Library of Jewish Civilization.

סיפרתי לה שקראתי במסורת הכוהנית העתיקה במגילות מדבר יהודה, ומצאתי שנאמר שם במפורש שטהרה מוחלטת היא תנאי קרבה למרחב הריטואלי והליטורגי המקודש שבו מצויים מלאכים. נשים מראשית העשור השני לחייהן, אינן יכולות לעמוד בתנאי זה, בגלל כפיפותן למחזורי הטבע בגופן, המסומנים במרחב היהודי דתי במושגי טומאה וטהרה, נידה וטבילה, מוות וחיים, או ריחוק וקרבה שעניינם הרחקת נשים מועדות לטומאה מן הקודש ומהמרחב המקודש שהיו בו כרובים ומלאכים. תנאי טהרה זה קבע קרבה בלעדית של גברים למתחמים מקודשים שבהם נמצאים מלאכי קודש. מחזורי טומאה וטהרה אלה בגוף הנשי, שהיו בלתי נשלטים עד למאה העשרים, מתנים כידוע את העיבור, את הפיריון, את הלידה והמשכיות החיים.

בעקבות התובנה על הקשר הכוהני העתיק בין הדרת נשים מהקרבה אל הקודש, בזיקה לדיני טומאה וטהרה, הקשורים במלאכים ובכוהנים, ובעקבות הקשר בין המקדש, שם שרתו כוהנים ולוויים לצד מלאכי קודש ומלאכי השרת, לבין בית הכנסת כ'מקדש מעט', שהפך אחרי חורבן המקדש למרחב הפולחן הקהילתי המקודש שכניסה לנשים נידות נאסרה בו, כמתועד ב'ברייטא דמסכת נידה', והפך למרחב שבו מתפללים עם המלאכים את תפילת הקדושה, ובו מברכים כוהנים את ברכת הכוהנים, ולמקום שבו שומרים את ספרי התורה המקודשים, ולמקום שבו לימדו את הילדים לקרוא בתורה הקדושה, שול (school) - מרחב שהכניסה לילדות, נערות ונשים לא טהורות נאסרה אליו, התחלנו לדון בשאלה היכן כן עשוי היה להימצא מקום לנשים יהודיות שרצו ללמוד או להתפלל, או ביקשו להשתתף בחיי רוח או בעבודת הקודש בתרבות היהודית ובדת היהודית על מבעיה הקהילתיים השונים. חתימת הגבולות ההרמטית בפני נשים ביהדות המסורתית הנורמטיבית, בכל הנוגע לקרבה אל לשון הקודש, אל הדעת, אל בית הכנסת, אל התפילה והקדושה, הלימוד, החזנות או ההנהגה, הניעה את עדה לחפש נתיבים חלופיים ומסגרות חברתיות אלטרנטיביות. זה היה הרקע למסע המחקרי הגדול של עדה בעקבות נשים בשבתאות, במרחב המיסטי החדש של הכפירה המשיחית, בעקבות האפשרויות החדשות שנפתחו בתנועה השבתאית, שבאה לפרק מן היסוד בשמו של העידן המשיחי, את הסדר הישן, שחילק חלוקה מהותית בין גברים לנשים בכל הקשר דתי-תרבותי-ליטורגי-רוחני-אינטלקטואלי או מיסטי, הלכתי או קבלי, וסגר בפניהן סגירה מוחלטת כל השתתפות במסורת המקובלת.

עדה סיפרה לי שהיא רוצה לחקור את מעמד הנשים בשבתאות ואת הקשר בין פניית הנודעת של שבתאי צבי לנשים - "ואתן נשים עלובות, מה אומללות אתן, כי בגלל חוה כה מרובים מכאוביכן בעת לדתכן, וגדולה מזו - משועבדות אתן לבעליכן, ולא תוכלו

לעשות קטנה או גדולה בלי הסכמתם; ועוד כהנה וכהנה. אך הודו לאלוהים שבאתי לעולם לגאול אתכן מכל ייסוריכן ולשחרר אתכן ולעשותכן מאושרות כמו בעליכן, כי באתי למען בטל את חטאו של אדם הראשון" - עליה העיד הכומר ההולנדי תומס קונן (Thomas Coenen) (1676-1626), איש הכנסייה הקלוויניסטית, שכיהן באיזמיר בשליש האחרון של המאה ה-17 כמורה של ילדי אנשי המשלחת המסחרית הולנדית, שפעלה בעיר והתגוררה בה, בספרו, ציפיות-שווא של היהודים כפי שהתגלמו בדמותו של שבתי צבי [תרגום מהולנדית ארתור לאגאביר ואפרים שמואלי, מבוא והערות, יוסף קפלן], 'ירושלים תשנ"ח, עמ' 54-55 - לבין הדרת הנשים מכל תחומי הפעילות הדתית והרוחנית בעולם הזה. עדה חשבה שדווקא המסורות המצויות פה ושם על פעילותן הרוחנית המופלגת בעולם הבא - כגון תיאורי הנשים בהיכלות עליונים של הנשים בספר הזוהר (שלח, דף קס"ז ע"א) - שם יצר בעל הזוהר מרחב מיסטי לנשים מקראיות אשר זכו לחיי נצח בהיכלות עליונים, ולשותפות בעבודת הקודש עם המלאכים, שנשללה מהן בעולם הארצי - או תיאורי נשים ברגעי המוות על קידוש השם, או תיאור קיומן בעתיד המשיחי, משמשות כתמונת היפוך המציאות, ומאשרות את הסגירות ההרמטית של המסורת הנורמטיבית בפניהן.

הזדמנות לנסח את הפרספקטיבה ההיסטורית המגדרית ואת תובנותיה החדשות על מקומן של נשים במסורת המיסטית ובמציאות השבתאית החדשה, ולהציג בפני ציבור החוקרים, נמצאה לה בכנס השבתאות הבינלאומי באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים בירושלים, שהייתה שותפה לארגונו, וערכתי את ספר המאמרים בן שני הכרכים שראה אור בעקבות הכנס.

בסופו של אותו עשור שבו ראה אור הכרך החדש על מחקר החסידות, בחורף תשנ"ח, או בחודש דצמבר בשנת 1997, מלאו מאה שנה להולדתו של גרשם שלום (1897-1982), מייסד מחקר הקבלה והשבתאות ונשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. החוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים, שפרופ' שלום ז"ל נמנה עם ראשוני מוריו וחוקריו, ו'אוסף שלום' בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי האוצר את ספרייתו, בשיתוף עם האקדמיה הלאומית הישראלית, יזמו כנס בינלאומי לחקר השבתאות שהוקדש לזכרו: 'התנועה השבתאית וגלגוליה - משיחיות שבתאות ופרנקיזם'. דברי הכנס ראו אור בשני כרכים שערכתי, ששמו: "החלום ושברו: התנועה השבתאית ושלוחותיה - משיחיות, שבתאות ופרנקיזם", א-ב, ירושלים תשס"א. מחקרה הגדול של עדה, "על מעמד הנשים בשבתאות", שהייתה לי את הזכות, הן ללוות את התקמתו הראשונית, ולסייע בכתיבתו באמצעות הדפסת 'דברי האדון' ליעקב פראנק, בנוסח עברי, בשנת 1997, והן לערוך אותו ולהביאו לדפוס, כמאמר בן 184 עמודים, היה גולת הכותרת של הכרך הראשון.

המאמר רחב היריעה נדפס בתוך: רחל אליאור (עורכת), "החלום ושברו: התנועה השבתאית ושלוחותיה - משיחיות, שבתאות ופרנקיזם" (מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, טז-ז), כרך ראשון, ירושלים תשס"א, עמ' 143-327. מאמר זה, שנחשב בעיני כל קוראיו כאבן דרך בהיסטוריה מגדרית, כתרומה פורצת דרך לחקר השבתאות, וכמאמר יוצא דופן במקוריותו, באיכותו ובכמותו, הפך עשור לאחר מכן לספר באנגלית:

Ada Rapoport-Albert, *Women and the Messianic Heresy of Sabbatai Zevi: 1666–1816*, translated from the Hebrew by Deborah Greniman, Littman Library of Jewish Civilization, 2011. מאמרה הגדול של עדה, נכתב בזיקה הדוקה לפרסום נוסח עברי של החיבור הפולני, "דברי האדון" שנאמרו מפיו של יעקב פראנק בשלהי המאה ה-18. הספר תורגם מכתב יד בשפה הפולנית בידי פניה שלום בשנות החמישים, לבקשתו של בן זוגה, גרשם שלום, ונשאר במחברותיה בכתב ידה. צילום כתב-היד העברי נמסר לי באדיבותו של פרופ' יהודה ליבס, ואני הוצאתי לאור מהדורה מודפסת של כתב היד העברי המתורגם בידי פניה שלום, בשנת 1997:

דברי האדון : (דבריו של יעקב פראנק כפי שנכתבו בידי חסידיו בסוף המאה הי"ח) תורגם מפולנית בידי פאניה שלום מכתב יד קראקוב של Zbior slow Panskich (Bibl. Jagiellonska 68, 69/1/2/3). מהדורת ביניים, בעריכת רחל אליאור, ירושלים 1997.

עדה מצאה עניין רב בחיבור 'דברי האדון' כשקראה אותו לראשונה בשנת 1997, הופתעה מטבעה האי-רציונלי המובהק של המחשבה הפראנקיסטית ומאופיייה הפאראדוקסלי, ואמרה בהתלהבות שזו תעודה יחידה במינה מבחינה היסטורית, שכן היא מלמדת על השוליים הלא מוכרים של החברה היהודית, שבדרך כלל אנו למדים עליה רק מתעודות ספרותיות והיסטוריות שנכתבו בידי העילית המשכילה, המייצגת את ערכי האליטה, והיא מלמדת על הדרך האי-רציונלית, האנארכיסטית -האנטינומיסטית שבה פועל מנהיג כריזמטי כנגד כל הסיכויים. היא התעניינה בתמורה החברתית שחוללה המחשבה המיסטית-משיחית השבתאית ובאפשרויות החדשות שנפתחו בפני נשים בשל טבעה הפרדוקסלי והאנטינומיסטי של האמונה השבתאית בגלגוליה ההיסטוריים השונים במאות ה-19-17. באופן מיוחד התעניינה בתנועה הפראנקיסטית, במייסדה ובממשיכה, שטענו ש"עיקר אמונת אלוהי יעקב (פראנק) היא שאין להאמין במה שרואים: זוהי האמונה לאמיתה... כל אמונות אלוהי יעקב (פרנק) הוא להאמין בהפך הראות... לראות בגדול קטן ובקטן גדול". טענת המוצא הייתה שעיקר האמונה האמתית במהותה היא בניגוד לשכל; אמתותה מוכחת דווקא מן העובדה שהמציאות חוזרת וטופחת על פניה. היא חיפשה תעודות לא מוכרות בשפות הרבות שקראה בהן, שישקפו עמדה פאראדוקסלית זו ומצאה תעודה כזו בשפה הגרמנית-יהודית, כלומר גרמנית הנכתבת באותיות עבריות. באמצע העשור שבו התפרסם מאמרה על 'מעמד הנשים בשבתאות', חיברה עדה פרסום נוסף, פורץ דרך, בעל חשיבות רבה, שכותרתו היא: "דבר מה אל המין הנשי": כתב-יד גרמני-יהודי מחוג מאמיני יעקב פרנק בפראג במפנה המאה התשע-עשרה, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, תש"ע, 2009. המאמר ראה אור לראשונה בנוסח אנגלי, בכרך לזכרו של פרופ' גרשם שלום שערך פרופ' יוסף דן: Joseph Dan (ed.), *Gershom Scholem (1897–1982), In Memoriam, II (Jerusalem Studies in Jewish Thought, 21[2007], English section, pp. 77–135* בנוסח העברי של המאמר, הוסיפה עדה תרגום עברי של הטקסט הגרמני-יהודי.

במאמר זה הציעה פתרון למחלוקת הנודעת ביו גרשם שלום ליעקב כ"ץ, בדבר כיווני ההשפעה של השבתאות על הרפורמה (שלום) או של ההשכלה והרפורמה על השבתאות (כ"ץ). עדה בחנה בדקדקנות רבה את הנתונים הרלבנטיים ומצאה שאדם יהודי בפראג עשוי היה להיות בעת ובעונה אחת, בלי קשר לשאלה מה קודם למה, גם משכיל שהיה יכול לאמץ את דת השכל שעיקריה הם האל, החירות ואלמוות, כפי שהגדירו לייבניץ וקאנט, וגם שבתאי שהיה יכול להתרשם מחוסנה של דת האמונה הפרדוקסלית שאפיינה את הפראנקיזם, לעומת חולשת התבונה העיונית. תשעה ממאמריה העבריים של עדה, אשר נדפסו בבמות שונות לאורך השנים, מכונסים בקובץ שערכו לכבודה עמנואל אטקס ודוד אסף, "חסידים ושבתאים, אנשים ונשים", ירושלים: מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, תשע"ה 2014. העורכים הקדימו לאוסף המחקרים מבוא מקיף, שכותרתו "על מפעלה המחקרי של עדה רפפורט-אלברט", שם עמ' 7-21, והוסיפו לספר מפתח שמות אישים הנזכרים במחקריה העבריים. הקובץ אפשר לעדה להוסיף עדכונים רבי ערך למאמריה.

מאמריה באנגלית מארבעים השנה האחרונות, בתחומים שונים, ראו אור בהוצאת ליטמן באוקספורד:

Hasidic Studies: Essays in History and Gender, Littman Library of Jewish Civilization, 2018

לספר הקדים מבוא פרופ' משה רוסמן מאוניברסיטת בר-אילן, שכותרתו מביעה בתמצות את עיקר תרומתה למחקר החסידות:
 "Changing the Narrative of the History of Hasidism"

עדה הייתה יועצת בכירה של הוצאת ספריית ליטמן באוקספורד שנים רבות, הן משום שהייתה קוראת רחבת-אופקים בעלת ספרייה מלאה וגדושה, שהצטיינה בכנות מוחלטת, בגילוי-לב, בחוש מידה מדויק ובשיקול דעת מעולה, הן משום שהייתה קוראת בשקיקה כל ספר חדש וכל מחקר חדש בתחומים הרבים שעניינו אותה, והן משום שנתנה את דעתה באופן מיוחד על קולות חדשים בשדה המחקר וידעה להבחין על נקלה, משום שניחנה בזיכרון מצוין, בייחודי, בחשוב ובמקורי. היא המליצה על הדפסתם של חיבורים שונים בתחום ההיסטוריה היהודית והתרבות היהודית, בשפות השונות שבהן קראה, והקדישה זמן רב לקריאת חיבורים שהוגשו להוצאה, ולכתיבת הערכות שקולות, מבוססות ומנומקות שכללו הצעות להשלמות ולשיפורים.

עדה אהבה תמיד את העיסוק בענייני לשון ואת הדיון במסורת המיסטית שיצרה שפה חדשה. היא התעניינה באופן מיוחד בארמית של הזוהר שהגיעה אלינו בראשית האלף השני ויזמה מפעל מחקר כדי להבין בצוותא של חוקרי הלשון הארמית במחלקה ביוניברסיטי קולג' ושל חוקרי לשון הזוהר מרחבי העולם, את ייחודה של הארמית של הזוהר ואת יחסה ללשון הארמית ולמסורת הסורית של הפשיטא, שבה עסק עמיתה שהלך לעולמו, מייקל וויצמן. בשני העשורים האחרונים הקדישה זמן רב למפעל המחקר על הארמית הזוהרית שיזמה ב-UCL לזכרו של חברה המנוח. פירות ראשונים של המחקר התפרסמו בשיתוף עם טוביה קווסמן:

A. Rapoport-Albert & T. Kwasman, "Late Aramaic: The Literary and Linguistic Context of the Zohar". *Aramaic Studies*, 4 (1), (2006), pp. 5–19
ומסקנות של שני עשורים של מחקר ראו אור בקובץ:

A. Rapoport-Albert, W. F. Smelik (Eds.), *Late Aramaic: The Linguistic and Literary Context of the Zohar*. Leiden: Brill, forthcoming

עדה עמדה שנים רבות בראש המחלקה לעברית וללימודי היהדות Department of Hebrew & Jewish Studies, University College London תפקיד הכרוך באחריות רבה ובעומס מטלות ביורוקרטיות ופרוצדורליות שאין דומה לו, מאז הרפורמות שהתרחשו באקדמיה באנגליה בעשורים האחרונים, מימי ראש הממשלה מרגרט תאצ'ר, שכללו תביעת דיווחים מפורטים וחסרי-תקדים על מעשי המחלקה, הוצאותיה, מטרות הוראתה והישגיה. חבריה של עדה שמעו על התסכול שהיה כרוך בביטול הזמן מטעמי ביורוקרטיה ממשלתית, זמן יקר שעשוי היה להיות מוקדש למחקר ולהוראה. עדה שאהבה מאד לקרוא, ללמוד וללמד, ולנהל שיחות מלאות השראה, מחקר ותורה, עם חבריה ועמיתיה, עם שותפיה ותלמידיה, ואהבה לכתוב ולערוך ולתרגם, ליזום ולנהל מחקרים ארוכי טווח, מצאה את עצמה שקועה בביורוקרטיה האקדמית, אבל האופטימיות הרבה שהצטיינה בה, הקלה עליה את ההתמודדות עם האתגרים החדשים שלא בחרה בהם.

מלבד תרומותיה למחלקה ב UCL ולמוסדות לימוד נוספים באנגליה, באירופה, בישראל ובארה"ב, עדה כיהנה שנים רבות כנשיאה של החברה היהודית ההיסטורית של אנגליה: The Jewish Historical Society of England

קשה שלא להתפעל מהעובדה שעדה מילאה תפקידים אקדמיים רבים ועסקה במחקרים השונים והרב-תחומיים שנזכרו לעיל, וברבים נוספים שלא נזכרו, המפורטים ברשימת פרסומיה, כתבה וערכה, חקרה וייעצה, לימדה והנחתה תלמידי דוקטורט, כינסה כנסים ויזמה מפעלים מחקריים, הביאה לדפוס והשתתפה בכנסים מחקרניים, בכנסי זיכרון ובהרצאות ברחבי העולם, בעשורים האחרונים, שבהם התמודדה באופטימיות וברוח טובה עם מחלה קשה, ועם ייסורים הקשורים בניתוחים קשים וטיפולים מעייפים, ועם אתגרים שונים הנגזרים מאבדן הבריאות והעצמאות. רוחה הטובה לא עזבה אותה, ותמיכת קרוביה, חבריה ואוהביה מכל העולם, הקלה לא-מעט על ההתמודדות היומיומית.

פרופ' עדה רפפורט-אלברט, שנודעה רק כ-עֶדָה לכל קרוביה, חבריה, תלמידיה ואוהביה, הייתה אישה רחבת-אופקים, בעלת שאר-רוח וסקרנות, מלאת חכמה, בינה ודעת, אשר כל ימיה לא חדלה מללמוד ולהוסיף לידיעותיה, ולא חדלה מללמד את תלמידיה ועמיתיה ולעורר השראה בכל רואיה ומאזיניה. יפה ואצילית, מבריקה ומקורית, אהובה ואוהבת, הייתה בחייה ובמותה.

יהי זכרה ברוך